

Yunus Emre'nin “Gönül Yapmak” ve “Gönül Yıkma” İfadelerinin Kötülük Problemi Açısından Felsefi Anlamı

Kevser ÇELİK*

*Ben dava [da'vi] için gelmedim; benim işim sevgi için
Dostun evi gönüllerdir; gönüller yapmaya geldim-*
Yunus Emre

Özet

Türk filozof Yunus Emre'nin şiirlerindeki ana temalarından biri, Gönül'dür. O, Hakikat anlayışını gönül kavramından yola çıkarak ifade etmektedir. Dolayısıyla onun kötülük problemini ele alışı, böyle bir anlayışından bağımsız değildir.

Bu çalışmamızdaki amacımız, din felsefesinde tartışılan temel bir problem olan kötülük probleminin ne felsefedeki öyküsünü vermektir ne de Yunus Emre'nin düşüncesinde tüm ayrıntısıyla tartışmaktır. Amacımız, Türk filozof Yunus Emre'nin “gönül yıkma” ve “gönül yapma” ifadelerinin kötülük problemi açısından felsefedeki anlamını sorgulamak ve felsefi anlamlarını ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Din felsefesi, Kötülük problemi, Yunus Emre Gönül Yıkma, Gönül Yapma, Türk Felsefesi, Türk Düşüncesi.

The Philosophical Meaning of Yunus Emre's Expressions of Making- Heart” and “Breaking Heart” in Terms of the Problem of Evil

Abstract

Heart is one of the main topics In Turkish philosopher Yunus Emre's poems. He tells his notion of truth based on the concept of heart. Therefore, his treatment of the problem of evil is not independent of such a notion.

Our aim in this study is neither to give the story of the problem of evil, which is a fundamental problem discussed in the philosophy of religion, in philosophy, nor to discuss it in detail in Yunus Emre's thought. Our aim is to question the meaning of Turkish philosopher Yunus Emre's expressions “breaking heart” and “making-heart” in philosophy in terms of the problem of evil and to reveal their philosophical meanings.

Key Words: Philosophy of Religion, Problem of Evil, Yunus Emre, “breaking heart”, “making-heart,” Turkish Philosophy, Turkish Thought.

İnsanlığın tarihsel öyküsü bize gösteriyor ki, kötülük her zaman vardır ve insanlığın kaçamayacağı bir gerçektir. Kötülük hayatımızın bir gerçeğiye, her zaman felsefenin tartışılan merkezi problemlerinden biri olmaya devam edecektir. Hatta içinde yaşadığımız 21. yüzyılda tüm dünyada insanlık en derin yaralar açan kötülüğü, yeni formlarda ve daha da yoğun bir şekilde yaşamaktadır. “Yüzyılın felaketi” olarak

* Doç. Dr., SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Sistemik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı, kevsercelik@sdu.edu.tr ORCID: 0000-0001-6604-3650

tanımlanan Covid-19 (koronavirüs) salgını ve bu salgının beraberinde var ettiği tüm kötülükler buna örnek olarak verilebilir. Dolayısıyla kötülük form değiştirerek her zaman varlığını sürdürmektedir.

Bu çalışmamızdaki amacımız, din felsefesinde tartışılan temel bir problem olan kötülük probleminin ne felsefedeki öyküsünü vermektir ne de Türk filozof Yunus Emre'de tüm ayrıntısıyla tartışılmasıdır. Amacımız, Türk filozof Yunus Emre'nin "gönül yıkma" ve "gönül yapma" ifadelerinin kötülük problemi açısından felsefedeki anlamını sorgulamaktır. Bu bakımdan çalışmamızda Yunus'taki kötülük problemi tartışması, söz konusu iki kavram üzerinden yapmakla sınırlıdır.

Yunus'un "kahır evi"¹ diye tanımladığı yaşadığımız dünya iyi ile kötünün iç içe olduğu bir yerdir. Bu, aslında onun temel özelliğidir. İnsanlığın ideali kötünün ya da kötülüğün olmadığı bir dünyayı var etmek olsa da, insanlığın tarihsel öyküsüne bakarsak bu pek mümkün görünmemektedir. Böyle bir söylem karamsarlığın yaratmış olduğu bir söylem olmaktan çok, hayatın gerçekliğinin yarattığı bir söylemdir. Bu gerçekliğe rağmen iyiyi ve iyiliği arzulayan, daima daha iyinin peşinde olan insan kendine şu soruyu yöneltmekten de geri duramaz: Kötüyü ya da kötülüğü dünyadan tamamen temizlememiz mümkün olmasa da iyi adına ne yapabiliriz? Böyle bir dünyayı nasıl daha yaşanabilir ya da iyi hale getirebiliriz? Yunusça cevap verecek olursak; "gönül yapma" ile bunu başarmak mümkün olabilir.

Yunus Emre'nin şiirlerinde yoğunlaştığı en temel kavramlardan biri Gönül kavramıdır. Hatta bu kavramı o, hakikat anlayışının merkezine yerleştirmiş, Varlığı ve varlık dünyasını bu kavram üzerinden kavrama ve anlama çabası sergilemiştir. Bir gönül filozofu olarak Yunus'un felsefesini, gayesini görebileceğimiz şu ifadeleri derin ve anlam yüklüdür:

Ben dava [da'vi] için gelmedim; benim işim sevgi için
Dostun evi gönüllerdir; gönüller yapmaya geldim²

Gönül yapmak insan olmak demektir. Bu da başkasını değil kendini inşa etmek, kendini var etmek demektir. Gönül yıkmak ise insan olma imkanını, insanlığı yok etmek demektir. Bu da aslında insanın kendisini yok etmesi anlamına gelmektedir. Yunus'un bu ifadeleri, bu anlamda okunduğu zaman, onun varoluşçu felsefeye uygun olduğunu söyleyebiliriz.

"Gönül yapmak" insanın kendini inşa etmesi ise, o zaman insanın en yüksek ereği olmaktadır. Sözleri Nimri Dede'ye ait olan, Arif Sağ'ın seslendirdiği "İnsan Olmaya Geldim" adlı türküde insanın bu yüce ereği hatırlatılır:

İkilik kinini içimden atıp
Özde ben bir insan olmaya geldim
Taht kuralı Âriflerin gönlünde
Sözde ben bir insan olmaya geldim
Serimi meydana koymaya geldim

Meğerse âşk imiş canın mayası
Ona mihrap olmuş kaşın arası
Hâkk'ın işlediği kudret boyası
Yüzde ben bir insan olmaya geldim
Serimi meydana koymaya geldim

(...)

¹ Yunus Emre (2021), *Dîvân* (Çev. Mehmet Kanar), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 129 [82].

² Yunus Emre (2021): 149 [96].

Süregeldim âşk meyini içerek
Herbir ak'ı karasından seçerek
Varlık dağlarımı delip geçerek
Düzde ben bir insan olmaya geldim
Serimi meydana koymaya geldim

(....)

Buraya niçin insan olmaya geldik? Evrendeki her şey gibi insan da Tanrı'nın güzelliklerinin bir görüntüsüdür, ki bu durumda her bir insan bu güzelliklerinden bir güzelliği kendisinde barındırır. Bunun bilincinde olan Yunus Emre, bir insanda var olan bu güzellikleri ortaya çıkarmak, fiili hale getirmek arzusundadır. Bu bakımdan amacının “gönüller yapmak” olduğunu söyler. Böyle bir amacı Modern dönem Türk filozofumuz Rıza Tevfik de benimsemiş görünmektedir. O, kendi diliyle Yunusça bu amacı şöyle ifade eder:

Allah eve girmez sırr-ı mutlaktır.
Dört duvara secde kılan ahmaktır.
Hacc etmeden maksad gönül yapmaktır.
Sen de be hey nâdân [gafil] gönül yapsana!³

Gönülün ruh anlamını dikkate alırsak, gönül yapma ifadesi aslında insanın asıl özü olan, onu o yapan şey olan ruhunu yapma anlamına gelmektedir. Bu, aslında kişilik yaratmadır.

Öte yandan Yunus, dünyayı aynı zamanda insanın “arınma” yeri olarak görmektedir.

Âdem cennet içinde yedi buğdayı
Bu dünya evi ona arınması için yaratıldı⁴

Felsefe gibi dinin de tarihsel öyküsünü iyi bildiğini düşündüğümüz Yunus'un bu ifadeleri, Hristiyanlık'taki ilk günah öğretisi üzerinden kötülük problemini tartışan ve çözme çabası içine giren İrenaeuscu teodise'yi anımsatmaktadır. Bu teodiseyi geliştirerek savunan ve popülerlik kazandıran çağdaş din felsefecilerinden John Hick olmuştur. Peki, bu İrenaeuscu teodise nedir? Kötülük problemini ve bu problem bağlamında insanı ve dünyayı nasıl yorumlamaktadır? Hick'e göre, İrenaeuscu görüşün ileri sürdüğü gibi insan “Tanrı tarafından tamamlanmış bir hâl üzere yaratılmış”, “sınırlı kusursuz bir varlık” olmaktan ziyade “hâlâ bir yaratılış sürecinin içinde” olan bir varlıktır. Nitekim insan “şahsi ve ahlaki bir varlık olarak surette mevcudiyeti” olan bir varlık olsa da “henüz Tanrı ile sınırlı benzeyişe” yani “şahsi varoluştan daha öte olan bir şey”e, şahsi yaşamı “kendi sınırlılığı içerisinde ilahi yaşamı yansıtacak belli bir değerli niteliğe” kavuşmuş bir varlık değildir. Bu, İrenaeus'ta olduğu gibi Hick'te de Tanrı'nın insanlığa ilişkin gâyesi olarak tanımlanmaktadır. Ancak böyle bir gâyenin gerçekleşmesi halinde insan, şahsi bir varlık olarak Tanrı'nın suretinde yaratılmış bir varlık olur. Bunun gerçekleşmesi ise her tür varlığın kendine yer bulduğu, acıların ve kötülüklerin olduğu bir dünyada insanın erdemleri veya erdemsizlikleri diye adlandırmalar yaptığımız, sergilediği davranışlarına bağlıdır.⁵ Elbette insan başlangıçtaki ham haliyle yetkin değil kusurlu bir varlıktır. Fakat insan böyle olsa da, bu kusurluluk durumundan kurtulma

³ Rıza Tevfik (2014), *Serâb-ı Ömrüm* (Hazırlayan Abdullah Uçman), İstanbul: Çağrı Yayınları, s. 46.

⁴ Yusuf Has Hacib (2018), *Kutadgu Bilig* (Çev. Ayşegül Çakan), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 269 [3528].

⁵ Hick, John (2011), Ruh-Yama Teodisesi (Çev. Ferhat Akdemir), *Geleneksel ve Çağdaş Metinlerle Din Felsefesine Dair Okumalar I* (Derleyen Recep Alpyağlı) içinde, İstanbul: İz Yayıncılık, s. 770-771; Erdem, Ömer Faruk (2021), *Bir Müslüman Deizm ve Ateizm'e Nasıl Bakmalı?*, İstanbul: Beyan Yayınları, s. 120.

imkân ve yeteneğiyle donatılmış bir varlıktır. Eğer o özgürlüğünü, tercihlerini, yetilerini iyiden yana kullanırsa Tanrı GİBİ yetkin bir varlığa dönüşebilir. Buna göre dünya, ahlaki yetkinliğe ulaşma imkanlarıyla donatılmış insanın aslında kendi özgür iradesiyle ve çabasıyla hakikati keşfedebilecek birine dönüşmesini, daha Yüce bir varoluşa geçişini sağlayacak bir imkânlar alanı olmaktadır. Bundan dolayı Hick'in, İrenaeuscu görüşteki gibi, "ruh-yapma yeri"⁶ olarak tanımladığı dünya, Türk Filozof Yunus Emre'de ise 'gönül yapma yeri' adını almaktadır. "Ruh-yapma" ya da 'gönül yapma' bir anlamda kişilik oluşturmaz, kişilik yaratmaz. Bunun yaratıcısı ise insanın kendisidir. Dolayısıyla Yunus gibi Maşuk'undan ayrı kalmış için bir "kahır evi" olan dünya, aslında insan denen varlığın kendini inşa etme, kişiliğini yaratma yeridir.

Ancak, yalnızca kusurlu bir varlık olduğunun bilincinde olan insan, dünyayı bu kusurluluk halinden kurtulma yeri olarak görebilir. Bu, bir anlamda arınmadır. Bu da ancak çalışmak ile olacaktır. O halde çalışmak, insanın kendi doğasına uygun davranmasıdır. Bu anlamda çalışmak, insan varlığının işi olmaktadır. Arendt'in dediği gibi aslında insan iş varlığıdır. Bu tanımlama emek ve eylem etkinliklerini de vurgulamaktadır.⁷ Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi dünyayı insanın bir "arınma" yeri olarak gören Yunus, bu arınmanın nasıl olacağını ise çalışmak ile olacağını şu sözleriyle ortaya koymaktadır:

Kur'an diyor ki: Takvâlı olun. Yine der ki: Ekip biçin.

Tembellik edip oturma; hemen tövbe etmek gerek⁸

Maalesef Müslümanların çoğunlukla sadece birinci kısma yoğunlaşıp, ikinci kısmı ihmal etmeleri açısından Yunus'un bu sözleri bir eleştiri olarak da okunabilir. Dinini (İnancını) ve hayatını, bireysel sorumluluk ve çabadan kaçarak "Allah rızkını verir" diyerek her şeyi Tanrı'dan bekleyerek yaşayanlar, aslında tembelliğe ve kolaycılığa sığınmış olanlardır. Oysa din de hayat da çalışma üzerine kurulmuştur.

Din felsefesinde kötülük probleminde, özellikle ahlaki kötülükle ilgili tartışmalarda başvurulan temel kaynaklardan biri olan Voltaire'in *Candide*'inde kötülüklerin olduğu dünyada yapabileceği en iyi şeyin kendi dünyasını yeşertmek, güzelleştirmek olduğunu düşünen ve buna göre eyleyen Türk, sorduğu soru karşısında *Candide*'e adeta Yunusça bir cevap vermiştir: "Yalnızca yirmi dönüm toprağım var. Çocuklarımla birlikte ekip biçiyorum. İş bizi üç musibetten uzak tutuyor: can sıkıntısı, kötü alışkanlıklar ve ihtiyaç."⁹ *Candide* de bu Yunusça anlayışı, "bahçemizi ekip biçmeliyiz"¹⁰ diyerek onaylamıştır. İnsan akıl varlığı olsa da, aklını iyi niyetle, alın teriyle, emekle iyi eyleme dönüştürmediği sürece kuru, cansız, verimsiz, renksiz bir bahçe gibi olacaktır. Kişinin bahçesi, Türk tefekküründe gönül olarak da yorumlanmaktadır.

Kişi gönlü bahçedir, onu yeşerten su

Bu beylerin sözü ve iyi öğütleri

Eğer bahçe eksiksiz sulanırsa

Orada bin renkli, kokulu çiçek açılır¹¹

Bu kesinlikle sadece kişinin kendini kurtarması anlamına gelmez. Kişinin kendini bilmesi ve yapması, kendisinden dışarıya doğrudur, tıpkı Yunus'un yaptığı gibi. Yunus Emre, Tanrı'yla yaşadığı kişisel deneyimini, insanlarla paylaşarak ona toplumsal boyut da kazandırmıştır. Bu bağlamda Yunus için, din felsefesinde "dini tecrübe" ya da "mistik tecrübe" olarak adlandırılan Tanrı'yla buluşma/karşılaşma, sadece bireysel/kişisel deneyime indirgenebilecek ansal bir deneyim değil, her an bir "hâl" üzere yaşamak

⁶ Hick (2011): 777.

⁷ Bkz. Arendt, Hannah (2009), *İnsanlık Durumu* (Çev. Bahadır Sina Şener), İstanbul: İletişim Yayıncılık.

⁸ Yunus Emre (2021): 119[76].

⁹ Voltaire (2016), *Candide* (Çev. Ayşe Meral), İstanbul: Alfa Yay. s. 165.

¹⁰ Voltaire (2016): 167.

¹¹ Yusuf Has Hacib (2018): 150 [1807-1808].

dediğimiz, Yunus'un "Hakk'ın inayet ettiği" bütün yaratılmışlara Hakk'ın baktığı gibi "bir gözle bakmak"¹² dediği sevgi üzerine kurulmuş bir gönül dünyasına sahip olmak ve böyle bir dünyayı yaşamaktır. Bu Grekçe "arete" denilen erdemin bütün olarak görünür olması demektir. Bu anlamda erdem "zihni uykusundan uyandıran, insanı istediği ya da arzuladığı şeye ulaştıran"¹³ şeydir ve Gönül dünyasını inşa edendir. Böyle bir dünyanın dinamik ilkesi doğruluktur. Bu doğruluğun yaşanması, aynı zamanda sürekli ve canlı olması İlahi olanın devletine götürür. Yunus'un ifadeleriyle,

Kim doğrulukla beklerse dost kapısında
İlahi devleti o bulur, kuşku yok bunda¹⁴

Yunus'un buradaki "ilahi devlet" kavramı, Augustinus'un 'Tanrı şehri' kavramını anımsatmaktadır. Yunus'a göre, "gurbet" dediği bu dünyada "yabancı" diye nitelendirdiği insan, aslında "İlahi devlet," Augustinus'un ifadesiyle "Tanrı şehri,"¹⁵ denilen yere aitti. Böyle bir devletin temel kurucu unsuru Gönül'dür, ya da gönülleri yapmadır. Gönülleri yapma'nın birincil ilkesi ise Yunusça bir gözle bakmadır. Böyle bir göz Yaradan gibi bütün yaratılmışlara bir gözle bakar.¹⁶ Yunus böyle bir bakmadan yoksun olanları "hakikatte asi"¹⁷ olarak adlandırmakta ve bunu şöyle ifade etmektedir:

Hakk'ın baktığı cana bir gözle bakmak gerek
Hakk'ın inayet ettiğini ben nasıl yereyim?¹⁸

Hakikatin bilincinde olan ve yaşayan olarak Yunus sadece kendi dininden ya da ırkından olanlara değil, tüm insanlara değer verir. Ona göre dünyada insanoğlunun mutlu olmasını sağlayacak olan soyla gelen ya da sonradan kazanılan kimlikler değil, tüm insanların ortak bulunduğu payda olarak insanlıktır, insani değerlerdir. Çünkü insan insanlığıyla insan olur.

Gönül yüksekte gezer, sürekli yoldan çıkar
Taş yüzüne o sızar, içinde ne varsa
Ak sakalı ihtiyar bilmez halinin ne olduğunu
Hacca zahmet etmesin bir gönül kıyarsa
Sağır işitmez sözü, gece sanır gündüzü
Kördür inkarcının gözü alem aydınlık ise
Gönül Tanrı'nın tahtıdır; gönüle Tanrı baktı
İki cihan bedbahtıdır kim gönül yıkarsa
Sen kendini ne sanırsan, başkasını da öyle san
Dört Kitabın manası budur; eğer varsa¹⁹
Halkın gönlü yufkadır gözetmesi zordur
Gönül kıranın hasmı adil Tanrı'dır²⁰
Gönül mü iyi, Kâbe mi iyi? Söyle bana akli eren!
Gönül yeğdir çünkü gönüldedir dost durağı
Gönülleri, komşuları Hak Resul'e ısmarladı
Miraç gecesi dost ile bu söz oldu bakî
Yunus! Senin işin budur; tut uluların eteğini
Temiz olmak istersen, gönüllerde ol kalıcı²¹

¹² Yunus Emre (2021): 195[126].

¹³ Dürüşken, Çiğdem (2014), *Antikçağ Felsefesi: Homeros'tan Augustinus'a Bir Düşünce Serüveni*, İstanbul: Alfa Yay., s. 31.

¹⁴ Yunus Emre (2021): 33[11].

¹⁵ Augustinus, Aurelius (2021), *Tanrı Şehri* (Hazırlayan Kadir Canatan), Ankara: Eskiyeni Yayınları, s. 76.

¹⁶ Yunus Emre (2021): 43 [19].

¹⁷ Yunus Emre (2021): 43[19].

¹⁸ Yunus Emre (2021): 195[126]

¹⁹ Yunus Emre (2021), *Dîvân*, s. 219 [148]

²⁰ Yusuf Has Hacib (2018): 257 [3351].

²¹ Yunus Emre (2021), *Dîvân*, s. 271 [183]

Yunus Emre'nin ve Yusuf Has Hacib'in söze döktükleri bu düşünceleri, bedensel yönüyle bu dünyaya ait olan insanın asıl yurdu olan tinsel dünyaya ancak ve ancak Gönül yoluyla ulaşabileceğini ifade eder. Böyle bir dünyaya ulaşmış Gönül insanı için ne hac salt Kutsal topraklara yapılan bir yolculuktur ne de namaz belli hareketlerin gerçekleştirildiği bir ritüeldir. Şayet Rabbini bilmeye özdeşleştirilen "Kendi bilme" arzusu ve gayesi içindeyse, o zaman Hac Yaradan'ımıza yaptığımız bir yolculuk olur; Namaz ise Yunus'un deyişiyle "Dost"umuzla bir buluşma olur. Tüm bunlar iç dünyamızda, Gönül dünyamızda yaşanacak bir yolculuktur. Daha doğrusu hâllerdir. Bu hâller ise gösteriyor ki, insan gönül yetisiyle, "araçsız ve aracısız bir şekilde Tanrı'ya yükselme becerisi kazanır."²² İşte insanın tinsel yüceliğinin başlıca nedeni, Gönüldür. Bundan maksat, Hakk'ı bilmektir. Onu bilmek de kendimizi bilmekle olur. Yunus bunun kitaplardan öğrenilemeyeceğini şöyle ifade etmektedir:

Âlimler kitap hazırlar, karayı ak yüze yazar

Gönüllerde yazılır bu kitabın süresi²³

Ancak insanın Gönül'ü anlaması için Gönül gibi olması gerekmektedir. Bunu da ancak Yunus gibi Âşıklarda görmek mümkündür. Nitekim Âşık ilahi sırların derinliklerine dalıp onları sonsuza dek seyretmek, onlarda yeni yeni güzellikler keşfetmek ve onları zevkle yaşamak istemektedir.²⁴ Yunus Emre gibi onun izinden gidenler de bunu çok güzel ifade etmişlerdir. Bunun bir örneği İkbâl'dir.

Gönül Hırâ'sında azıcık otur. Kendinden Allah'a doğru hicret et.

Kendine doğru yürü ve Hak ile sağlamlaş. Heves putunu, Lât ve Uzzâ putları gibi.²⁵

Buna benzer şekilde Yunus'ta şöyledir:

Çalış kazan, ye yedir, bir gönül kazan

Yüz Kâbe'den iyidir bir gönül ziyareti²⁶

Candide'de "Türkiye'nin en iyi filozofu olarak bilinen" dervişe dünyadaki kötülükler karşısında ne yapılması gerektiği sorulduğunda, "susmak" cevabını vermiştir.²⁷ Dervişin bu cevabı soruya karşı bir kayıtsızlıktan ziyade insan aklının ve gücünün sınırlılığının bilincinde olmak şeklinde yorumlanabilir.

Gönülü yok sayarak Aklın tüm bilgiye talip olması haddini bilmemesidir. Ancak aklın böyle bir tavrı karşısında gönül aklı öldürmez, haddini bildirir.

Bin kez hacca gittinse, bin kez gazâ ettinse

Bir kez gönül ayırdınsa, gerekirse yollar doku²⁸

Gönülde bulunan "vahdet neşesini" kaba ve kırıcı, ayrıştırıcı davranışlar yok eder.²⁹ İnsanların birbirleriyle ilişkilerinde, birbirlerine karşı sergiledikleri tavırlarını, tutumlarını, davranışlarını belirleyen genellikle kim olduğu, nasıl birisi olduğu, ne düşündüğü, ne hissettiği, neye inandığı, nasıl yaşadığı gibi insanın kendisi dışında olan şeyler belirleyici olmaktadır. Bu, toplumda sıklıkla 'adamına göre davranma' ve 'bizden mi değil mi?' zihniyetiyle kayırma dediğimiz, ahlaki olmayan, değerden yoksun insan tipinin özellikleridir. İnsanın, her kim olursa olsun karşısındakine nasıl davranacağı noktasında hareket ilkesi bizzat kendisi olması gerektiğini dikkate alırsak, insanın kendisine davrandığı gibi karşısındakine davranması gerekmektedir. Böyle davranmak, "insan olma"nın gereğidir.

²² Demir, Remzi (2020) *Yunus Emre: Türk Felsefesinin Doğuşu*, İstanbul: Muhayyel Yayıncılık, s. 28.

²³ Yunus Emre (2021): 285 [194].

²⁴ İkbâl, Muhammed (1999), *Cavidnâme* (Çev. Annemarie Schimmel), Kırkambar Yayınları, s. 298.

²⁵ İkbâl, Muhammed (2012), *İslâmî Benliğin İçyüzü* (Çev. Ali Yüksel), Ankara: Hece Yayınları, s. 36.

²⁶ Yunus Emre (2021): 281 [191].

²⁷ Voltaire (2016): 164.

²⁸ Yunus Emre (2021): 269 [182].

²⁹ Tatçı, Mustafa (2020) *Yunus Emre'den Yolcuya Öğütler: Risaletü'n Nushiyye Şerhi*, İstanbul: H yayınları, s. 123.

Bu noktada İslam kültüründe Ahlaki rol model olarak Peygamber kabul edilmektedir. Eğer bir Müslüman bunu diliyle onaylamışsa yaşantısıyla da onaylamak zorundadır. Peygamberin de Tanrı'nın da aslında insandan istediği, insan 'olması'dır. Böyle bir 'olma' ise insanları incitmemeyi gerektirir. Dilimizle, davranışımızla... İnsanı inciten, "taş yürekli merhametsiz insan"la özdeşleştirilmiştir. Böyle bir insan tipi Tanrı'nın hoşlanmadığı insan tipidir. Ahmet Yesevi bunu şu ifadeleriyle onaylamaktadır:

Kâfir (de) olsa, (kimseyi) incitme; (bu), Hz. Muhammed'in sünnetidir.

(Bil ki) taş yürekli merhametsiz kimselerden Allah (da) hoşnut değildir.

And olsun, böyle kullar için Siccîn hazır (beklemektedir)

(Bu) sözü, ilim sahibi kimselerden iştip söyledim ben hey!³⁰

Böyle bir insan tipi Yunus açısından ise Hakk'ı "candan sevmeyen"dir, gönlü taş kesilmiş olandır, ki onun imanı da duygudan, canlılıktan yoksundur:

Bütün alemin gönlünde vardır onun muhabbeti

Onu candan sevmeyenin imanı, bil ki taş oldu³¹

Sonuç olarak "Gönül yıkmak" ifadesi üzerinden konuştuğumuz kötülükler, özellikle ahlaki kötülükler her zaman var olsa da, "Gönül yapmak" ifadesi üzerinden ortaya koyduğu Gönül felsefesinde Yunus hem insan hem de dünyanın her zaman iyiye ve güzele doğru gelişmeye açık olduğunu kabul etmektedir. Yunus'un izinden gittiğini düşündüğümüz İkbâl'in de bu yaklaşımı sergilediğini görmekteyiz. O dünyadaki kötülüklerle yaklaşımı konusunda, ne Leibniz gibi iyimser bir filozof ne de Schopenhauer gibi kötümser bir filozoftur. Bu nokta o kendine dayanak olarak Kur'an'ın öğretisini almaktadır. Ona göre Kur'an'ın öğretisi ne Leibnizci iyimserliktir ne de Schopenhauer'cu kötümserliktir; o, "iyileşme"dir (meliorism).³² Bunun anlamı şudur: Kur'an öğretisi, insanın ve evrenin gelişme imkanlarının var olduğunu, onların sürekli geliştiğini kabul etmekte ve nihayetinde insanın kötülüğe karşı muzaffer olacağı umudunu taşımaktadır.³³ Bu, insanın çabasıyla dünyanın daha yaşanılabilir, daha iyi bir yere dönüştürülebileceğini umut etmek anlamına gelmektedir. Yunus bu umudu buraya "Gönüller yapmaya geldik" diyerek canlı tutmuştur. Bu noktada onun çağrısı, özellikle çağımızın insanlığı yaralayacak boyutta tutum ve tavırlarıyla çoğalan insan tipi dikkate alındığında çok derin ve anlamlıdır:

Yunus Emre der hoca gerekse var bin hacca

Hepsinden iyice bir gönüle girmektir.³⁴

Kişi kendisi sevgi ile inşa edebilir, nefret ile değil. İnsan olmak, sevgi işidir, gönül işidir. Bunu Empedokles'te de görürüz. Bu, birliği imler. Bu birlikte Yunus'un asıl dikkat çektiği bütün her şeyin gönül işi olması ve sevgi üzerine inşa edilmesidir. Ancak Yunusça bu sevgi, salt insanın kendine ve kendi türüne karşı sevgisi değil, tüm yaradılanlara bir gözle bakabilmeyi, ki bu Tanrı'nın edimidir, canlı-cansız tüm varlıkla hem hâl olmayı var eden bir sevgidir. Bu da ancak "kendini bilme" ile gerçekleşebilir. Bu durumda kendini bilme, böyle bir sevgiyi öğrenme ve yaşamının adıdır. Bu ansal bir durum değil, an'ı ve sonlu varlık alanını aşan bir durumdur. İşte insan olmak anlamında "gönül yapmak" böyle bir sürecin, oluşun adıdır.

³⁰ Hoca Ahmet Yesevi (2019), *Divan-ı Hikmet* (Haz. Mehmet Mahur Tulum), İstanbul: Ketebe Yayınları, s. 53.

³¹ Yunus Emre (2021): 255 [173].

³² Türkçe'de "Dahaiyicilik" olarak da karşılanan "meliorism" "dünyanın kurtuluşuna sıkıca inanan iyimserlikle bunun olası olmadığını düşünen kötümserlik arasında arabulucu bir noktada" durmakta ve "dünyanın kurtuluşunu ne kaçınılmaz ne de imkânsız" görmektedir. Bu bakımdan o, pragmatizme en uygun düşen tavır olarak tanımlanır. Karakaş, Tahir (2018), "Çevirmenin Önsözü", William James, *Pragmatizm* (Çev. Tahir Karakaş) içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, s.2 8.

³³ İkbâl, Muhammed (2013), *İslam'da Dinî Düşüncenin Yeniden İnşası* (Çev. Rahim Acar), İstanbul: Timaş Yayınları, s. 115.

³⁴ Yunus Emre (2021): 269 [297].

Kaynakça

- Arendt, Hannah (2009), *İnsanlık Durumu* (Çev. Bahadır Sina Şener), İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Augustinus, Aurelius (2021), *Tanrı Şehri* (Hazırlayan Kadir Canatan), Ankara: Eskiye Yayınları.
- Demir, Remzi (2020) *Yunus Emre: Türk Felsefesinin Doğuşu*, İstanbul: Muhayyel Yayıncılık.
- Dürüşken, Çiğdem (2014) *Antikçağ felsefesi: Homeros'tan Augustinus'a Bir Düşünce Serüveni*, İstanbul: Alfa Yay.
- Erdem, Ömer Faruk (2021), *Bir Müslüman Deizm ve Ateizm'e Nasıl Bakmalı?*, İstanbul: Beyan Yayınları.
- Hick, John (2011), "Ruh-Yama Teodisesi" (Çev. Ferhat Akdemir), *Geleneksel ve Çağdaş Metinlerle Din Felsefesine Dair Okumalar I* (Derleyen Recep Alpyağıl) içinde, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Hoca Ahmet Yesevi (2019), *Divan-ı Hikmet* (Haz. Mehmet Mahur Tulum), İstanbul: Ketebe Yayınları.
- İkbal, Muhammed (1999), *Cavidnâme* (Çev. Annemarie Schimmel), Kırkambar Yayınları.
- İkbal, Muhammed (2012), *İslâmî Benliğin İcyüzü* (Çev. Ali Yüksel), Ankara: Hece Yayınları.
- İkbal, Muhammed (2013), *İslam'da Dinî Düşüncenin Yeniden İnşası* (Çev. Rahim Acar), İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karakaş, Tahir (2018), "Çevirmenin Önsözü", William James, *Pragmatizm* (Çev. Tahir Karakaş) içinde, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Rıza Tevfik (2014), *Serâb-ı Ömrüm* (Hazırlayan Abdullah Uçman), İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Tatçı, Mustafa (2020) *Yunus Emre'den Yolcuya Öğütler: Risaletü'n Nushiyye Şerhi*, İstanbul: H Yayınları. Voltaire (2016), *Candide* (Çev. Ayşe Meral), İstanbul: Alfa Yay
- Yunus Emre (2021), *Dîvân* (Çev. Mehmet Kanar), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Yusuf Has Hacib (2018), *Kutadgu Bilig* (Çev. Ayşegül Çakan), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.